

HU | RO

Keresés

Kolozsvár a történelemben

Bevezető

**Kincses Kolozsvártól –
romlott Kolozsvárig**

Kiss András

**A humanista plébános, az
asztrológus főbíró és a
fejedelmi diplomata háza**

Kovács András

**Kolozsvári várak, városfalak,
kaputornyok, bástyák**

Gaal György

Sportélet a reformkori

Kolozsváron

Killyéni András

Az 1848-as forradalom

kezdetei Kolozsvárt

Egyed Ákos

Szobor a kertben

Murádin Jenő

**Történeti szubkultúrák/
csoporthoz tartozó Kolozsváron
a 20. században**

Ilyés Sándor

Volt egyszer egy Suomi tér

Murádin János Kristóf

1956 – 2006

**Nagy Imre hagyatéka ma
múzeumi darab**

Rainer M. János–Kovács Kiss

Gyöngy

**A román pártvezetés és Nagy
Imre sorsa**

Alekszandr Sztikalin

1956, te csillag (vers)

Faludy György

**Az 1956-os forradalomról 50.
évfordulóján**

András Sándor

Toll

A teríték marad

Rigán Lóránd

História

**Bizalmatlanság, vádaskodás,
vasfüggöny (2.)**

Fülöp Mihály–Vincze Gábor

Az orvos és páciensei...

Bokor Zsuzsa

Mű és világa

**Kolozsvári Márton és György
Szent György-szobrának
néhány képzőművészeti
ábrázolásáról**

Sümei György

Közelkép

**Szabó T. Attila születésének
100. évfordulója**

Tamásné Szabó Csilla

Korunk 2006 Október

Bizalmatlanság, vádaskodás, vasfüggöny (2.)

Fülöp Mihály–Vincze Gábor

**Két „népi demokratikus” ország (Románia és Magyarország) a negyvenes-ötvenes
években**

A kolozsvári magyar útlevelelőhely

Ana Pauker 1948. november közepén nem hivatalos ígéretet tett arra, ha elfogadják a konzulátus helyett az útlevelelőhelyt, megnyitására a legrövidebb időn belül sor kerülhet – de hónapokig megint nem történt semmi. Az események csak akkor gyorsultak fel, amikor 1949 februárjában a két ország képviselői tárgyalásokat folytattak az állampolgársági kérdés rendezéséről, és elhatározták, hogy mindkét ország a másik területén élő állampolgárait érvényes úti okmánnyal látja el. Ez a kötelezettség pedig – ahogy Széll Jenő az Ana Paukerhez írott levelében fogalmazott¹ – „a kolozsvári kirendeltség szükségének most már a legfontosabb érvévé nyomult elő”. A román hatóságok abban voltak érdekeltek, hogy a még Romániában tartózkodó magyar állampolgárok minél hamarabb repatriáljanak Magyarországra, ezért április 19-én a külügyminisztérium szóbeli jegyzékében közölte: „egyetért avval, hogy Kolozsváron egy útlevelelőhely létesüljön, amelynek időtartama az állampolgársággal kapcsolatos kérdések rendezésére 1949. február 10-én kötött egyezmény által előírányzott munkálatok végrehajtásához szükséges időre korlátozódik.”²

Az útlevelelőhely felállítása magyar részről azért is sürgőssé vált, mert május 5-től a román hatóságok korlátozták a külföldi diplomaták mozgását az országon belül. Tilos volt a Bácskányba, Brassó, Kolozs, Fehér megyébe utazni, az 50 km-es határsávon belül eső területekre látogatni. A bukaresti követség beosztottai emiatt nem, illetve később csak rendkívül hosszadalmas engedélyeztetési eljárás után tudtak a magyarok Aradra, Nagyváradra, Kolozsvárra látogatni. A Székelyföld is „zárttá” vált, mert kizárólag Brassón keresztül lehetett volna megközelíteni.³ A követségnek alig volt lehetősége arra, hogy a helyszínen szerezzen be a magyar nemzetiséggel kapcsolatos adatokat, információkat. A magyar külügyminisztérium hiába tiltakozott a román eljárás ellen. Ígéretet kaptak ugyan arra, hogy a baráti államok külképviseleteinek megkönnyítik a külön utazási engedélyek megadását, de a román hatóságok egyáltalán nem nézték jó szemmel, ha a magyar diplomaták személyes kapcsolatokat ápolnak az ismertebb magyar értelmiségiekkel.⁴

Egyéves huzavona után, augusztus 8-án – ideiglenesen egy banképületben – megnyílt a Magyar Népköztársaság Követségének Útlevelelőhelye.⁵ Az „expozitúra” eleve komoly korlátozásokkal (konzuli jogköre nem volt, minden ügyet Bukarestbe terjesztettek fel) és behatárolt működési idővel kezdte meg tevékenységét. Feladat körébe az alábbi ügyek tartoztak: a) a magyar állampolgárok hazatérési ügyei; b) a hazatérők ingóságainak kiszállítással kapcsolatos teendők; c) állandó jelleggel az országban tartózkodó magyar állampolgárok érvényes úti okmánnyal való ellátása; d) a magyar be- és átutazási vízumok kiadása; e) okmány és aláírás hitelesítése, házassági engedélyek kiadása magyar állampolgárok számára.⁶

Magyar részről a hivatal fennállását másfél-két évre tervezték, de az álláspont hamar megváltozott, és nemcsak a további működést szerették volna elérni, hanem azt, hogy kulturális és gazdasági feladatokat is elláthasson. A bukaresti külügyi vezetés azonban legszívesebben már 1950 decemberében bezáratta volna, ezért mereven elzárkózott attól, hogy a hivatal státusát megváltoztassák.

Ami az útlevelelőhely munkáját illeti, a vízumok, útlevelek kiadására nem sok időt fordítottak,⁷ ugyanis a személyforgalom lényegében megszűnt. Egy 1954 végi jelentés szerint 1953-ban látogatás céljából és végleges kiutazásra összesen 62 engedélyt adtak ki, 1954 elejétől december 8-ig 149-et, a román hatóságok kiutazást megkönnyítő intézkedése után pedig csak december 18-ig 177-et.⁸

Levelestár

Szisz – költők, forradalmak
Kántor Lajos

Téka

Kívülről társasága
Vallasek Júlia

Nagyhatalmak árnyékában
Kovács Kiss Gyöngy

Gróf Mikó Imre – Erdély Széchenyije
Nagy Róbert

Két erdélyi szamizdat kiadványról
Györffy Gábor

Az interpretatív klasszika-filológia lehetőségei
Bakcsi Botond

A Korunk könyvajánlata

Talló

Város, ahol a Napnak útja van
Soós Amália

A nándorfehérvári diadal évfordulójára
Sárándi Tamás

Abstracts and Keywords
Számunk szerzői

Folyóirat
Főoldal

Politikai perek magyar „revizionisták” és kommunisták ellen

1948-ban a Magyar Népi Szövetség prominens személyiségei a belső tisztogatást, a „reakció” elleni harcot sürgető határozatok meghozatalakor aligha sejtették, hogy ők is sorra kerülhetnek. A minden magyarban ellenséget kereső román vezetés előbb a magyar „revizionisták”, majd a független (vagy autonóm) Erdély eszméjét hirdető „transzszilvanisták” perével kívánta megfélemlíteni az erdélyi magyarság egészét, jobb- és baloldalt egyaránt.

Kurkó Gyárfást és Balogh Edgárt, a korábbi tisztogatásokban részt vevő MNSZ-elnököt, illetve alelnököt 1949. november 3-án tartóztatták le, ugyanaznap, mint dr. Csögör Lajost, a Bolyai Tudományegyetem, majd a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet vezetőjét, Szász Pált, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület volt elnökét, Korparich Edét, a Kaláka Szövetkezeti Központ volt igazgatósági elnökét, Méliusz József író, a kolozsvári magyar színház igazgatóját. Az „éberség fokozása”¹³ eredményeképpen 1950. február 17-én került sor Lakatos Istvánra, az RSZDP Országos Magyar Bizottságának volt vezetőjére, Venczel József egyetemi tanárra, Márton Áron bizalmasára, gr. Teleki Adám földbirtokosra, Bodor Bertalan bankigazgatóra és Pásztai Géza volt ügyvédre, szociáldemokrata politikusra. 1952. augusztus 30-án fogták le Demeter János egyetemi tanárt és Jordáky Lajos volt egyetemi tanárt, a magyar színház művészeti titkárát, illetve Balogh Edgárt, akit az előző nyáron váratlanul szabadon bocsátottak.

A „konceptió” kidolgozói két csoportot hoztak létre: az egyikbe Balogh, Demeter, Csögör és Jordáky került, a másikba a korábban már lefogott Márton Áron, valamint Kurkó, Lakatos, Venczel, Korparich, Teleki és Bodor. Pásztait és Méliuszt¹⁴ végül nem állították bíróság elé, ítélet nélkül 5, illetve 6 évet töltöttek börtönben. Márton Áront és Kurkó Gyárfást, az erdélyi magyar közélet két, az ellenkező póluson helyet foglaló alakját a Romániába küldött szovjet tanácsadók és román beosztottak eredetileg a Rajk-perhez akarták „kapcsolni”. Kezdetben erre törekedtek a „transzszilvanistáknak” elkeresztelt kolozsvári magyar kommunisták esetében is.

Márton Áronék vállatása¹⁵ 1950 tavaszán kezdődött. A pártvezetés, illetve az állambiztonsági szervek az erdélyi magyarság megfélemlítésére eredetileg egy nagy, nyilvános kirakatpert készítettek elő. A monstre, Rajk-, Kosztov-, Kocsi Dodze-típusú pereket¹⁶ Romániában hiányoló Gazdának megfelelni igyekezve, Abakumov helyszínre küldött tanácsadónak felügyelete alatt a Securitate vállalt tisztjei megpróbálták összekovácsolni a „felforgató csoportot”.¹⁷ Ennek megfelelően az egyik vádpont az volt, hogy a vádlottak „kapcsolatba léptek” a „Rajk-Gyöngyössy-féle felforgató szervezettel [...]”, akiktől olyan utasításokat kaptak, hogy döntsék meg az RNK népi demokratikus rendszerét”, „az imperialisták, valamint azok belgrádi és

magyarországi ügynökei segítségével, erőszakkal állítsák vissza a kapitalizmust”, „illegális eszközökkel tartásuk érvényben a bécsi diktátumot”, sőt egész Erdélyt csatolják vissza Magyarországhoz.¹⁸ Ezenkívül összeállítottak egy memorandumot, amelyet átadtak Teleki Gézának, akit felhatalmaztak arra, hogy „a párizsi békekonferencián támogassa a bécsi döntés érvényben maradását”.¹⁹ Emellett adatokat szolgáltatottak a magyar külügyminisztérium békeelőkészítő osztálya számára a magyar sérelmekről.²⁰

Az „összekötő” Demeter Béla volt, Demeter János öccse, Tildy Zoltán köztársasági elnök tanácsadója, a külügyminisztérium békeelő-készítő osztálya és a béke delegáció Erdély- és kisebbségi szakértője. A magyar köztisztviselőt az Államvédelmi Hatóság 1951. március 15-én Balatonbogláron azért fogta le, vitte Budapestre, és április végén azért adta át a Securitate tisztjeinek, hogy Venczel és Balogh Edgár sérelmi anyagait, Teleki Gézával való párizsi találkozáját felhasználva bizonyítsák: a vádlottak idegen hatalom felbujtására „árulták el” a hazát, „Erdélyt el akarták szakítani” Romániától. A már nagybeteg Demeter nem vallott: december 24-én a väcärest-i rabkórházban a kínzások következtében szenvedett ki. Elgondolkodtató, a magyar hatóságok nem találták aggályosnak, hogy köztisztviselőjüket hivatali ténykedése miatt szolgáltatassák ki az ellenérdekelte hatalomnak az erdélyi magyar vezetők „kémkedéssel” való megvádolására. Az eset példátlan: nem a magyar állampolgár Erdély- és kisebbségi szakértő követett el hűtlenséget Magyarországgal szemben, hanem a magyar állambiztonság követett el vele szemben árulást, ami életébe került.

Egyébiránt a Teleki Ádámmal, Korparich Edével és Bodor Bertalannal²¹ szembeni vádak is teljesen képtelenek voltak, akárcsak a Kurkó Gyárfás elleniek.²² Utóbbi esete azt bizonyítja, hogy az erdélyi magyarság egésze vált politikailag gyanússá, még a kommunisták is.

A „transzszilvanisták” pere hasonlóan indult. Eredetileg Titóhoz és Rajkhoz „kapcsolták” volna őket, de az idő túlhaladt ezen a koncepción. Nagyváradon félbeszakított perük²³ 1954. április 13-án Bukarestben folytatódott. Itt azzal vádolták őket, hogy „mozgalmat szerveztek Erdélynek Romániától történő elszakítására, melynek már illegális kormánya is volt”. Azt rótták fel bűnükül, hogy 1944 októberé és 1945 márciusa között támogatták az észak-erdélyi autonomista törekvéseket.²⁴ 1954. május 17-én Bukarestben a katonai törvényszék Jordákyt 12, Demetert 10, Balogh Edgárt 8, Csögört 6 év kényszermunkára és teljes vagyoneklkobzásra ítélte. 1955. május végén – a pártvezetésben zajló vitát követően²⁵ – Petru Groza kegyelmi rendeletének köszönhetően ezt a néhány magyar kommunista értelmiségit szabadlábra helyezték. Vasile Lucához azonban nem volt ilyen kegyes a sors (illetve a párt).

Gheorghiu-Dej hatalmi küzdelme a moszkvai emigrációból visszatért Vasile Lucával 1949 tavaszától éleződött ki. Amikor a bizantinus politikai cselszövésekhez kiválóan értő román pártvezető megtudta, hogy Sztálin nem fogja megvédeni a „moszkovita” pénzügyminisztert,²⁶ támadást indított ellene. Okot (ürügyet) erre az 1952. január 28-i pénzreform végrehajtása, illetve az ennek kapcsán elkövetett hibák szolgáltatottak. A Központi Vezetőség február 29.–március 1-i ülésén vették elő, de ekkor még „önbírálatot” gyakorolt, ám amikor látta, hogy ez nem fogja megmenteni, visszavonta azt. A május 26–27-i plenárison, majd azt követően újabb és újabb vádakkal bővítették a „bűnlajstromát”.²⁷ Március 4-én felmentették a miniszteri tisztségéből, május 28-án menesztették a KV-ból, majd augusztus 16-án letartóztatták. (Figyelemre méltó, hogy míg a „Luca-banda” másik két tagja, Ana Pauker és Teohari Georgescu – Sztálin váratlan halálának köszönhetően – megúszta a bíróság elé állítást, addig ő nem.) Végül Lucát 1954. október 4-én első fokon halálra ítélte a katonai ítélőszék, majd másodfokon életfogytiglant kapott. Az általános amnesztiát nem érthette meg: 1963. július 23-án halt meg a nagyenyedi börtönben.

A beismerő vallomása alapján egyes román történészek azt állítják, hogy „mint sokan az erdélyi magyarok és székelyek közül, nem békült meg e tartomány Romániával történt egyesítése eszméjével.”²⁸ Gheorghiu-Dej jól tudta, hogy Luca „románabb a románnál”. A kínzással kicsikart vallomásból legfeljebb arra lehet következtetni, hogy Lucát a román pártvezetés 1954 őszén, a „transzszilvanisták” perét követően még magyar „revizionizmussal” is vádolta, tehát ekkor már pusztán származásuk alapján még a leghíhűbb kommunisták is gyanúsakká válhattak. A „trojka” (Luca–Pauker–Georges-cu) hatalomból történt kibuktatása után általános tisztogatás kezdődött a pártban, aminek eredményeként a tagok 20 százalékát eltávolították. Ez jó alkalom volt arra, hogy az RMP-t kezdjék megtisztítani az „idegenektől”: a magyaroktól és a zsidóktól.

A Magyar Autonóm Tartomány létrehozása és az MNSZ önfeloszlatása

Abban az évben, amikor a széles körű tisztogatás folyt az országban, úgy tűnt, a székelységnek teljesülni látszik egy több évtizedes vágya: területi autonómiához juthat.

A Magyar Autonóm Tartomány (MAT) létrehozásának előzménye az ország közigazgatási rendszerének radikális átalakítása, az 1950-es ún. „rajonálás” volt. Ekkor a hagyományos megyék helyett – szovjet mintára – 28 tartományt hoztak létre, Erdélyben 11-et. A Székelyföldet kettévágták: a volt Háromszék és Csík, valamint Udvarhely megye egy része Brassó (illetve új nevén: Sztálin) tartományhoz, míg Udvarhely másik része és Gyergyószék Maros tartományhoz került.

A „rajonálás” végrehajtása kapcsán a szovjetek figyelmét nem került el, hogy a székely lakosságot két tartományba osztották.²⁹ Ennek a helyzetnek a megváltoztatását azonban nem a székelyek kezdeményezték – hanem a Kreml erőszakolta ki. Erre az adott lehetőséget, hogy 1951-ben új alkotmány kidolgozása vette kezdetét, és ehhez a munkához Gheorghiu-Dej Sztálin segítségét kérte. Az újabb alaptörvénynek több változatát készítették el Bukarestben, de ezekben sehol sem szerepelt a székelyeknek adandó területi autonómia.³⁰

Az egyik alkotmánytervezetet 1952. május 14-én Gheorghiu-Dej küldte el Moszkvába. Sztálin áttanulmányozta, saját kezűleg egészítette ki. A Gazda³¹ kívánságának eleget téve, az RMP PB július 8-i ülésén hozott határozat szerint a leendő alkotmány 18. pontját a következőképpen módosították: „A Román Népköztársaság Magyar Autonóm Tartományát az a terület képezi, ahol tömb-magyar és székely lakosság él, saját autonóm közigazgatási kormányzattal rendelkezik, amelyet az autonóm tartomány lakossága választ meg.”³² Ezt a román pártvezetés csak fogcsikorgatva fogadta el.

A leendő autonóm tartományról a nyilvánosság előtt Gheorghiu-Dej a március 26–27-én ülésező Nagy Nemzetgyűlésen tartott beszédében tett futó említést.³³ de ekkor még nem volt lefutott a játszma, amit az is jelez, hogy az új alkotmány megszövegezésén dolgozó, Alexandru Moghioros vezette bizottság tervezetében, június elején még nem történt említés egy autonóm tartomány létrehozásáról. A hónap vége felé viszont már leszögezték: „az új alkotmány tervezetének szövege egy Magyar Autonóm Tartomány létrehozását tartalmazza, melyet a magyarok-székelyek által egy tömbben lakott területen kívánnak megvalósítani.”³⁴ Ezt a variációt a július 10-i PB-ülésen, illetve a másnapi KV-ülésen fogadták el, végül az a Nagy Nemzetgyűlés, amelyik 1948 áprilisában már megszavazott egy Alkotmányt, 1952. szeptember 24-én engedelmesen megszavazta az újabb alaptörvényt is. (Bár *de iure* ettől fogva létezik a tartomány, *de facto* már július második felében megkezdik a szervezését, és a hónap végétől működőnek tekinthető.³⁵)

Az MAT létrehozása a meglepetés erejével hatott. A pártvezetés 1952. július 18-án „vitára bocsátotta” az új alkotmánytervezetet. Sokan értetlenkedtek amiatt, hogy „miért kell az itt élő magyar nemzetiségűeknek a Székelyföldön autonómiát adni, amikor a felszabadulás óta úgyszólván egyenlő jogokat élveznek az együtt élő román nemzetiségűekkel.” A hivatalos válasz az volt, hogy „Székelyföldön vannak sajátos problémák, amelyeket önrendelkezési joggal kell megoldjanak”.³⁶ A székelyek kitörő lelkesedéssel fogadták a hírt, sokan a három évtizedes álom megvalósulását látták az MAT létrehozásában. „Számos székelyföldi faluban »Megtint magyarok lettünk« kiáltással fogadták az autonómia hírét. Több helyen magyar nemzetiszínű kokárdát is kitértek” – jelentette Pataki László.³⁷ Voltak, akik az 1940 és 1944 közötti „kis magyar világ” visszatérésében reménykedtek. A románok között akadt olyan, aki gyorsan elköltözött az MAT-ból, mert nem akartak „magyar uralom” alatt élni.³⁸

Figyelemre méltó az MAT-en kívül rekedt (kolozsvári) magyar értelmiség reakciója, akik kifogásolták a tartomány létrehozását, arra hivatkoztak, hogy majd egy „székely gettó” lesz belőle. Három évvel később már nyilvánvaló volt, hogy az aggodalmak részben jogosak voltak, ugyanis a pártvezetés igyekezett mind több magyar intézményt az MAT-be koncentrálni. „Jelentkeztek egy törekvés Kolozsvár és más nem autonóm tartománybeli város magyar kulturális központjainak felszámolására” – vélték kolozsvári magyar értelmiségiek két évvel később.³⁹ Konkrét példákat is megemlítettek, így például azt, hogy az Írószövetség MAT-beli folyóiratának, az *Igaz Szónak* a megjelenésével egyidejűleg Kolozsváron megszűnt az *Irodalmi Almanach*. Ez még nem okozott különösebb problémát, de ezzel kapcsolatban felmerült az a terv, hogy Marosvásárhelyen létrehozzák a tartomány saját könyvkiadóvállalatát, vagy hogy a központi napilapot, az *Előret* Bukarestből az MAT központjába vigyék.⁴⁰ Ebből semmi sem lett, mint ahogy abból az elképzelésből sem, mely egyes bukaresti pártkorifeusok fejében fogant meg: a Bolyai Egyetemet át kellene költöztetni az MAT-be.⁴¹ (Ezt valószínűleg anyagi-infrastrukturális okok miatt nem hajtották végre, a kolozsvári Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskolát azonban 1954-ben áttelepítették, de a magyar opera áttelepítésének tervét 1955-ben ejtették.) Egy évvel később, 1955 áprilisában Pataki László nagykövet azt jelentette, hogy „a román szervek ismét visszatértek Marosvásárhely magyar kulturális központtá való fejlesztésének tervéhez”.⁴²

A Nagy Nemzetgyűlés 1952. szeptember 24-én szavazta meg az újabb alaptörvényt.⁴³ Az első titkár Csupor Lajos, a tartományi néptanács elnöke Bugyi Pál lett. Az 1953 elején megválasztott tartományi pártbizottság tagjainak 76 százaléka magyar, 22 százaléka román, ami megfelelt a terület nemzetiségi összetételének.⁴⁴ Ekkor még igyekeztek odafigyelni a pártapparátus és az állami közigazgatás „helyes” etnikai összetételére. (Ez 1958–59-től kezdett megváltozni.)

Az új alkotmány ugyan kilátásba helyezte, hogy el fogják készíteni a tartomány saját

statútumát, ám erre feltehetően nem került sor.⁴⁵ Valójában a tartomány – ami a működését illeti – semmiben sem különbözött a többi közigazgatási egységtől – „csupán” a magyar nyelv hivatalos használata volt széles körű (míg a többi, magyarok által is lakott tartományban fokozatosan megszűnt a magyar hivatali használatának a lehetősége). Egy „magyar kulturális üvegház”⁴⁶ jött létre 1952-ben, melyben – miközben folyt az erőszakos kolhozosítás, a „jobboldali elhajlók”-kal szembeni tisztogatás, a különféle mezőgazdasági kampányok – a magyar identitást erősítő kulturális-művelődési élet folyhatott.

Az MAT létrehozása kiváló ürügyet teremtett arra, hogy az MNSZ-t (mely jó fél évtizede már csak egy „transzmissziós szíj”⁴⁷ volt) felszámolják. A szövetség évek óta semmiféle érdemi tevékenységet nem fejtett ki. Kacsó Sándor 1952 elején az MNSZ fő feladatát abban látta, hogy segítséget nyújtson a pártnak a mezőgazdasági munkák gyors és zavartalan elvégzéséhez, „a reakció és a sovinizmus elleni harchoz”, a „szövetkezeti formák kifejlesztéséhez”.⁴⁸ Amikor Forgács Egon követségi tanácsos a szövetség távolabbi jövője felől érdeklődött, Kacsó kifejtette: annak feladatait, „egyre inkább a népi tanácsoknak kell átvenni” – vagyis maga az elnök sem látta sok értelmét a magyar kisebbség⁴⁹ politikai képviselete meglétének.

Az MNSZ felszámolását a vezetőség súlytalanná tétele készítette elő. A közismert publicistát, író, Kacsó Sándor elnököt 1952 nyarán lemondatták. A szövetség új vezetője az a Juhász Lajos lett, aki korábban sem jeleskedett a magyar érdekvédelem terén, ezért alkalmasnak látszott a likvidátori szerepre.

A szövetség önfelosztásáról egy 1953. február 19-i, szűk körű, *titkos tanácskozáson* döntöttek. Juhász ezt azzal indokolta, hogy „a jelenlegi helyzetben [...] immár nem létezik nemzeti elnyomás, minden nemzetiség egyenlő jogokkal rendelkezik, és ebből kifolyólag nincs szükség semmilyen nemzeti szervezetre, amely harcolna az illető nemzetiség jogaiért”. Ráadásul – tette hozzá – az elmúlt évben létrehozták az MAT-t, így azután a szövetség már csak a „fejlődés” kerékkötője. A hozzászólók alapján véve egyetértettek vele, legfeljebb megfogalmazásbéli „finomításokat” javasoltak a határozatban. A pártvezetést képviselő Petre Borilá úgy vélte, „a magyar nemzeti kisebbség szervezetének immár [...] nincs miért harcolnia. Azok a problémák, amelyek életben tartották, megoldódtak.” Többen pedig rámutattak arra, hogy az MNSZ szervezeteinek tevékenysége vidéken „gyakorlatilag a nullával volt egyenlő”.⁵⁰ Mogyorós (Moghioros) Sándor végül azt javasolta, hogy hívják össze az alapszervezeteket, és tegyenek „konkrét lépéseket”. Ez így is történt: 1953. február végén, március elején megtörtént a szövetség önfelosztása.

„Rákosi elvtárs egyes területek átengedésére célzott”

Rákosi a Nagy Imrével folytatott küzdelme egyik fordulóján váratlan látogatót fogadott. Régi harcostársa, az akkor éppen kegyvesztett Valter Roman vízügyi küldöttség élén érkezett Budapestre. Az MDP első titkára a pártközpontban találkozott vele. Fontos üzenetet kívánt rábíznai: „feltétlenül találkozni szeretne Gheorghiu-Dej elvtárral”. Valter Roman az 1954. szeptemberi találkozóról a román pártvezetésnek szánt kézírásos feljegyzést készítette, pontosabban a körmönfont feljelentés valóságos műremekét alkotta meg.⁵¹ Értésére adta feljebbvalóinak, hogy Rákosi lehetségesnek tartja a Titóhoz történő közeledést, sőt magyar-román-csehszlovák összefogásra szólított fel. A magyar pártvezető még a román „párt-belsőügyekbe” is beleavatkozott azzal, amikor kijelentette: a Luca-Pauker-Georgescu-csoport idején a kétoldali kapcsolatok „szorosabbak, barátságosabbak és melegebbek voltak”. Ráadásul a bukott Luca és Pauker iránt külön is érdeklődött, ami eszébe juttathatta Gheorghiu-Dejnek, hogy egyik legyőzött ellenfele, Ana Pauker érdekében nála külön is interveniált.⁵²

„Sztálin legjobb magyar tanítványa” a romániai magyarokkal rokoni kapcsolatokat tartani kívánó félmillió magyar panaszaival is előhozakodott, majd rátért az őt „erősen gyöttrő” erdélyi kérdésre. Beszél arról, hogy annak idején felvetette Sztálinnak: Erdély egy részét adják vissza nekik, mivel ott „több a magyar, mint a román”. Miután elmondta, hogyan és miért mondtak le erről, lakosságcseréről, határkiigazításról beszélt. Valter Roman mindehhez magyaráztaként hozzáfűzte: „ismerve a magyar elvtársak nézeteit (Rákosi és Révai elvtársakét) Erdély kérdésében, úgy értettem, hogy Rákosi elvtárs egyes területek átengedésére célzott.” (Rákosi még olyan „kényes” kérdéssel is foglalkozott, mint: „miért van az, hogy egyes romániai magyarok románabbak a románnál?”⁵³)

Ha Erdély ügyében újra akarta élesíteni a – szovjet hatalmi küzdelem árnyékában élet-halál harcot vívó – magyar és román pártvezetés közötti ellenségeséget, hamar célt ért. Rákosi és Gerő éppen Nagy Imre feletti diadalát ülte, amikor Emil Bodnăraş, Fazekas János és Simion Bughici 1955. április 6-án Budapestre látogattak.⁵⁴ A román hadügyminiszter kifogásolta Nagy Imre előző év szeptember 16-i, Gheorghiu-Dejnek küldött levelét, melyben tárgyalásokat javasolt „egyes tisztázatlan kérdések” (a két ország kapcsolatainak jelentős meggyengülése, valamint az erdélyi magyarság problémája) megvitatására.⁵⁵ Bodnăraş a levélben „meglepőnek” találta a magyar miniszterelnök azon állítását, miszerint a két ország kapcsolatai „jelentősen

meggyengültek”, és az elmúlt években a gazdasági és politikai kérdésekben inkább távolodtak egymástól, mint közeledtek. Ezt azzal magyarázta, hogy párt- és állami vonalon „hiányzik a szükséges és óhajtott együttműködés”, ezért véget kellene vetni a fenntartásoknak, „amelyek érezhetőek a két ország kapcsolatainak minden egyes lépésénél”.

Bodnăraş kifejtette, hogy azonnal válaszoltak, és mind szóban, mind írásban megerősítették: készek a Nagy Imre által felvetett kérdések megtárgyalása céljából találkozni, de erre nem érkezett válasz, amit most számon is kért.⁵⁶ Erre Rákosiék egyszerűen letagadták, hogy a Nagy Imre-levél tartalmát ismernek.

Bughici külügyminiszter a kolozsvári üggyel kezdte: „Egyetlen módon lenne igazolható az útlevelelhiatal fenntartása, nevezetesen ha fenn akarnak tartani illúziókat és reményeket abban a vonatkozásban, hogy Erdély kérdését nem oldották meg véglegesen.” A KB magyar tagja, Fazekas János rálicitált: „az útlevelelhiatal létezése segíti a magyar burzsoáziát nacionalista-sovinszta agitációjában. Az útlevelelhiatal mintha az erdélyi magyar kisebbség jogainak tiszteletben tartását, ellenőrző szerepet kívánna betölteni.” Rákosi a „nacionalista” Nagy Imrének tulajdonította, hogy a hivatalt még nem zárták be, aki ráadásul felvetette a marosvásárhelyi konzulátus megnyitását.⁵⁷

Az MDP vezetői megpróbálták elébe menni a román kívánságoknak, és a problémákért Nagy Imrere hárítani a felelősséget., de Bodnăraş nem hagyta magát eltéríteni küldetése valódi céljától: vádiratként olvasta Rákosi fejére Valter Román feljegyzésének tartalmát: egyebek mellett azt, hogy annak idején Sztálinnál járt, és azt javasolta neki, hogy „Erdély egy részét juttassák Magyarországnak”, a párizsi békekonferencia előtt pedig kísérletet tett arra, hogy Erdély egy részét Magyarország kapja meg. Igaz, hogy később, a hatalom megragadásáért folytatott harc idején feladta ez irányú terveit, de most – mondta Rákosi Valter Románnak –, „amikor mindkét ország a szocializmus építésének útján jár, úgy véli, hogy ezek a kérdések felvethetők és testvéri szellemben megoldhatók”.

Bodnăraş ezek után szemrehányóan megkérdezte: „hogyan beszélhetett Rákosi elvtárs ilyen módon Erdély kérdéséről?” A megszólított beismerte, hogy valóban beszélt Sztálinnal Erdély kérdéséről a békeszerződés megkötése előtt, és tényleg „arra számított, hogy Erdély egy részének Magyarországhoz történő visszatérése a kérdés megoldását jelentené”, majd azzal mentegetőzött, hogy azóta meggyőződött róla: „a békeszerződés határozata Erdély kérdésében helyes.” Gerő ekkor a segítségére sietett: „Erdély kérdését véglegesen és fenntartás nélkül megoldottnak kell tekinteni”, ami pedig a magyar kisebbséget illeti, az az ország ügye. Végül Rákosi kétségbeesetten felkiáltott: „Ami Valter nyilatkozatát illeti, kérem, ne higgyenek neki!”

Bodnăraş – miután szemükre hányta több, szerinte nacionalista tartalmú írás megjelenését – nagy kegyesen nyugtázta a magyar pártvezetők magyarázkodásait. (A román pártvezetés nem kérhette volna számon az MDP főtitkárán őszinte megnyilvánulását, ha nem érzi újra maga mögött Moszkva támogatását.) Végül a Nagy Imre-ügy megoldási módjáról érdeklődött, de nem kellett csalódnia, mert megtudta, hogy partnerei már elhatározták a „revizionista kommunista” miniszterelnök leváltását. Ezzel vette kezdetét a román pártvezetés beavatkozása a magyar kommunisták hatalmi küzdelmeibe.⁵⁸

Rákosi igyekezett jóvátenni a román pártvezetéssel szemben az Erdély ügyében elkövetett botlását. Szovjetunióbeli száműzetése idején erre így emlékezett: „A revizionisták megélnkülésével kapcsolatban észrevehetően megnőtt a nacionalista hangulat, mégpedig nemcsak Magyarországon, hanem az erdélyi magyarok kispolgári rétegében.” Ennek ellensúlyozására azt javasolta, hogy az RMP 1955 decemberére összehívott kongresszusára ő vezesse az MDP küldöttségét.⁵⁹ Elővigyázatból megmutatta felszólalása szövegét Mityinnek, a bukaresti *Tartós békéért* Kominform-folyóirat szovjet szerkesztőjének.⁶⁰ Meglepetésére ő felhívta a figyelmét, hogy felszólalásának szövege „alkalmas arra, hogy a román elvtársakban nyugtalanságot keltsen, mert az a színezte: a magyar elvtársak árgus szemekkel nézik, mi történik az erdélyi magyarokkal”.⁶¹ Tanácsára Rákosi sietett átírni az „idegességet, sőt elégedetlenséget keltő” részeket. Beszédében hangsúlyozta, hogy Magyarországon mennyire helyeslik, hogy az RMP a „lenini nemzetiségi politika szellemében” létrehozta az MAT-t, és felszólította a romániai magyarokat, hogy a „szocialista haza felvirágoztatásán a románokkal vállvetve minden erővel dolgozzanak”.

Gheorghiu-Dej külön megköszönte beszédét. Erdélyi értelmiségiek viszont hazatérése után levélben helytelenítették, hogy nem tette szavá a magyarok sérelmeit. Ez volt az utolsó nemzetközi fellépése, mielőtt elutazott az SZKP XX. kongresszusára. Ami a magyar– román viszonyban ezután következett, az már egy másik történet, mely újabb tanulmányt kíván.

* A tanulmány első része a *Korunk* 2006. szeptemberi számában jelent meg

Jegyzetek

1. MOL, XIX-J-33-b, 2. doboz, 3/b tétel, 20600/1949.
2. MOL, XIX-J-1-k, 2. doboz, 3/a tétel, sz. n. (A Magyar Köztársaság és a Román Népköztársaság között „az állampolgárság egyes kérdéseinek szabályozása tárgyában” aláírt egyezményt a magyar országgyűlés 1949. március 23-án ratifikálta.)
3. Széll Jenő a jó másfél év alatt csak egyszer járt Erdélyben.
4. Arra sem lehetett számítani, hogy a magyar nemzetgyűlési képviselőktől szerezzenek be megbízható híreket, ugyanis Vas-Zoltán Péter arról tájékoztatta a külügyminisztériumot, hogy „a magyar képviselőknek meg van tiltva, hogy a követség tagjait felkeressék, régi magyar elvtárs ismerősök is távol tartják magukat a követtől vagy a beosztottaktól.” MOL, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b tétel, sz. n., Vas-Zoltán Péter 1948. december 10-i feljegyzése.
5. Pár hónapig az eredetileg magyar tulajdonú Mezőgazdasági Bank és Takarékpénztár székházában működött, majd októberben átköltözött az Erzsébet (E. Racovița) út 16. sz. alatti épületbe. A magyar konzulátus épületének problémájáról bővebben lásd Vincze Gábor: A kolozsvári magyar konzulátus – mint az 1945 utáni magyar–román kapcsolatok egyik neuralgikus kérdése. In: Kolozsvár 1000 éve. Kolozsvár, 325–334.
6. MOL, XIX-J-1-k, 2. doboz, 3/a tétel, 134/biz.-1949.
7. Az egyik 1950-es követségi jelentésben az olvasható, hogy „a kirendeltségnek nincsen túlságosan sok munkája.” MOL, XIX-J-33-b, 2. doboz, 3/b tétel, 71/szig.biz.-1950.
8. MOL, XIX-J-33-b, 2. doboz, 1/bc tétel, 41/1.-titk/1954.
9. MOL, XIX-J-33-b, 2. doboz, 3/c tétel, 42/1949.
10. Lásd Boldoczki külügyminiszter 1954. június 26-i javaslatát: MOL, M-KS 276. fond, 65. cs., 212. ő. e. Valter Roman jelentéséből kiderül, hogy Nagy Imre ellenezte leginkább az útlevélvhivatal bezárását, és ő is javasolta, hogy ha már Kolozsvárott nem működhet, akkor Marosvásárhelyre telepítsék át. Minoritáji etnoculturale..., 802.
11. Minoritáji etnoculturale..., 805.
12. A lépést Budapesten barátságtalan gesztusnak tartották. Egy 1955-ös feljegyzés szerint „különösképpen pedig a kolozsvári útlevélvhivatal megszüntetésére irányuló határozott kívánság arra mutat, hogy a két ország viszonyának kérdésében a román vezető körök ez idő szerint bizonyos mértékig tartózkodó álláspontot foglalnak el...” MOL, XIX-J-33-b, 2. doboz, 1/bc tétel, 13/szig. titk.-1955
13. November 24-én az MNSZ Kolozsvárott tartott aktívaértekezletén Bányai László kijelentette: „Mi levontuk a Rajk-per tanulságait: fokoznunk kell éberségünket, és ki kell irtanunk az osztályellenséget szolgáló polgári nacionalizmus utolsó maradványait.” Világosság, 1949. november 25.
14. Méliusz 1955. június 23-án szabadult. Letartóztatásáról és bebörtönzéséről lásd második felesége emlékiratát: Méliusz Anna: Nem hőskről beszélek. H. n., é. n., gépelt kézirat. (Szegedi Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár, Társadalomelméleti Gyűjtemény, Ms. 6093.)
15. Kurkót, aki semmit sem tudott az ún. memorandum-akcióról, és eleinte nem volt hajlandó semmiféle összeesküvésfélében sem szerepet vállalni, addig vallatták, míg meg nem tört. Pásztait nem állították bíróság elé, szabadon engedték – miután a kínzások következtében mindkét szemére megvakult. A négygyermekes Venczelnek letartóztatták a feleségét, hogy ezzel kényszerítsék arra, ismerje el a kormányellenes szervezkedés létezését.
16. Bővebben lásd Hódos György: Tettesek és áldozatok. Koncepciók per Magyarországon és Közép-Kelet-Európában. Bp., 2005.
17. Murasko, Galina – Noskova, Albina: Meca-nismul represiunilor intrapartidice din România anilor 40–50 pe baza materialelor din arhivele ruse. In: Anii 1949–1953.: Mechanisme de terori. (Ed. Romulus Rusan) Buc., 1999., 415. (Idézi Riaposov szovjet tábornok 1951 eleji aggodó sorait: „Eddig Romániában egy fontos politikai perre sem került sor a nép ellenségei ellen.”)
18. A vádiratot magyar fordításban a Székelyföld 1999. júniusi számában (41–76.) tették közzé. Ehhez lásd Vincze Gábor: Adalékok a Márton Áron-per történetéhez. Székelyföld, 1999. november, 91–104.
19. A memorandumot közölte Revízió vagy autonómia? 192–195. (Ezt azonban a vádlottak közül csak Korparich, Lakatos, Márton Áron és Szász Pál írta alá!)
20. Az agrárreform és a kolozsvári magyar egyetem sérelmi anyagai a Magyar Országos Levéltárban, a béke előkészítési iratok között találhatóak, egy részüket közölte a Revízió vagy autonómia?
21. A Kolozsvárott megjelent forráskiadványban egy, a valóságban nem létező „magyar ellenállási mozgalom”-ról készített állambiztonsági jelentés is olvasható, ebben többek között vett – az anyagot összeállító, dús képzelőerőről tanúbizonyságot tevő állambiztonsági ügynök szerint – Balogh Edgár, Csögör Lajos, Demeter János, valamint Korparich, Lakatos, Márton Áron, Szász Pál, és Teleki Ádám is. Lásd Minoritáji etnoculturale..., 413–436.
22. A vád szerint: Kurkó az MNSZ „felhasználásával sovíniszta politikát próbált folytatni”, a célja pedig a román kormány ellen kifejtett tevékenysége által a magyarság egyetlen politikai szervezetbe való tömörítése. A magyarság politikai és gazdasági jogaiért folytatott harcának valódi célja „a kormány megdöntése, egy elismert, és támogatott kormány hatalomra juttatása volt”. Igazság szerint Kurkó igazi „bűne” az lehetett, hogy a kisebbségi érdekvédelmet komolyan vette, és még akkor is szükségesnek tartotta a sérelmi politizálást, amikor az RKP vezetése leszögezte, hogy mindent az „egyre fokozódó osztályharc” alá kell rendelni. Ráadásul a félreállításáig azt gondolta: a kommunisták vezette MNSZ egyenrangú partnere lehet az RKP-nak.
23. Eredetileg az volt a vád ellenük, hogy „jobboldali szociáldemokratákként befurakodtak a munkásmozgalmába, hogy angol–amerikai imperialista gazdák utasítására aláaknázzák a pártot és a népi demokráciát”, ráadásul még

„Titóval együtt, Ausztria bevonásával Duna-konföderációt akartak létrehozni”. A Békepártban „együttműködtek a Kiszegpárttal és az Erdélyi Párttal abból a célból, hogy Észak-Erdélyt elszakítsák Romániától”. A csoport pere 1954. január 21-én kezdődött meg Nagyváradon, de a védelem tanúi (például ifj. Teofil Vescan, Kohn Hillel egyetemi tanárok) az összes vádat olyan meggyőzően cáfolták, hogy a katonai törvényszék elnöke a négy vádlott felmentését javasolta. Egy hónap múlva a tárgyalást elnapolták, majd márciusban visszavitték a vádlottakat Bukarestbe.

24. Bővebben lásd Autonómisták és centralisták.

25. Gheorghiu-Dej az RMP PB 1955. májusi ülésén szinte fölmentette Jordákyt (és társait), amikor azt mondta róla, hogy „magyar állampolgárként [...] nemzeti érzelmeinek, [...] hazafiúi érzelmeinek” megfelelően azt akarta, hogy Észak-Erdély Magyarországhoz kerüljön. „Ő a magyar hazafi érzelmeinek megfelelően cselekedett”, ha Észak-Erdély Magyarországhoz csatolását kívánta. „Ma is ezt szeretné.” – fűzte hozzá maliciózan Gheorghiu-Dej, aki mindent a két szovjet hóhérré, Berija és Abakumov nyakába varrt. Minoritáji etnoculturale..., 818–823.

26. Kegyeszetségét a Kremlben az okozta, hogy pénzügyminiszterként nem akarta finanszírozni a nehézipar – szovjetek által megkövetelt – erőltetett fejlesztését, az olyan hadászatiilag fontos nagyberuházásokat, mint a Duna-Fekete-tenger-csatoma. Balázs Egon – akit Luca után szintén bebörtönöztek – úgy tudja, hogy Chiși-nevschinek sikerült meggyőznie Sztálint Luca „jobboldali elhajlásáról”. Lásd Balas, Egon: A szabadság vonzásában. Veszélyes utazás fasizmuson és kommunizmuson át. Bp., 2002. 232–234.

27. Egy brit történész szerint az „elhajlók”, Pauker, Luca és Georgescu elleni vádakot Miron Constantinescu, Chișinevschi és Moghioroș eszelték ki és véglegesítették a szovjet tanácsadók szoros felügyelete alatt. Lásd Deletant, Dennis: Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948–1965. Iași, 2001. 185.

28. Anii 1954–1960. Fluxurile și refluxurile stalinis-mului. Ed. Romulus Rusan. Buc., 2000. 432.

29. Az MAT szovjetek által való kieroszakolása előzményének tekinthető, hogy a háború alatt a szovjet külügyi népbiztosságot foglalkoztatta egész Erdély függetlenségének terve, azt Geiger Béla (Grigorjev) magyar referens készítette el 1943. őszén, a Litvinov-bizottság 1944 júniusában megvitatta a kérdést, és úgy látta, hogy önállósága esetén Erdély „ütközőpont lenne Magyarország és Románia között, és nem tudna egy nagyhatalom védelme nélkül létezni, amely ebben az esetben a Szovjetunió lenne”. Lásd Fülöp, 1994. 28–29., valamint Transzilvanszkij vaprosz, 233–246.

30. Az erőteljes szovjet érdeklődést mutatja, hogy 1951 szeptemberére szovjet tanácsadók két tervezetet is kidolgoztak a székely autonóm területre, egy nagyobb területűt (mely magába foglalta volna Kolozsvárt is), valamint egy akkorát, mely nagyjából az MAT területével egyezett meg. Bottoni, 2005. 319–321.

31. A Gazda a nyolc évvel korábban, 1944 júniusában megfogalmazott külpolitikai tervezet szellemében cselekedett, amely szovjet szempontból latolgatta a föderációkon vagy szövetségeken kívül álló önálló erdélyi állam előnyeit: „Erdély ekkor ütközőpont lenne Magyarország és Románia között, és nem tudna egy nagyhatalom védelme nélkül létezni, amely ebben az esetben a Szovjetunió lenne. Egy ilyen döntés még inkább összhangban lenne az önrendelkezési joggal. Előnyei számunkra más változatokkal összehasonlítva: nem járulna hozzá sem Magyarország, sem Románia megerősítéséhez, az új állam ellenőrzése lehetővé tenné számunkra nagyobb nyomás gyakorlását mindkét államra, és akadályt jelentene mindkettő számára egy velünk szemben ellenséges kombinációba belépni. Ez az ellenőrzés növelni tudná befolyásunkat a balkáni államokra, különösen a Bánáttal határos Jugoszláviára.” Fülöp, 1994. 28–29., és Transzilvanszkij vaprosz, 237.

32. Bottoni, Stefano: Források a Magyar Autonóm Tartomány genezisééről. Magyar Kisebbség, 2003. 2–3. sz., 206. A szovjet külügyi népbiztosságon Erdély autonómiájának, függetlenségének tervét Geiger Béla (Grigo-rjev) magyar referens készítette el 1943 őszén (Fülöp Mihály birtokában. Ezúton mondok köszönetet Tabajdi Csabának, aki a kéziratot nekem átadta.). A Litvinov bizottság 1944 júniusában megvitatta az erdélyi kérdést, a fenti okfejtés a szovjet politikai gondolkodásnak egyik eleme lett az 1944 és 1952 közötti időszakban. Lásd Fülöp, 1994. 28–29., és valamint Transzilvanszkij vaprosz, 233–246.

33. Romániai Magyar Szó, 1952. március 28.

34. Bottoni, 2003. 323.

35. Gagyi József: Határ, amely összeköt. In: Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes években”. (Tanulmányok.) Csíkszereda, 2005. 360.

36. MOL, XIX-J-1-j, 18. doboz, 16/b csomó, 02232. Wasmer Jánosnak, a kolozsvári útlevelelvhivatal vezetőjének 1952. július 21-i jelentése.

37. MOL, XIX-J-33-a, 1. doboz, 198/sz.b., Pataki László követ 1952. augusztus 1-jei jelentése.

38. Gagyi József: i. m.

39. A Csehi Sára-Tóth Sándor-Weismann Endre által készített jelentést lásd Kisebbségpolitikai kényszer-pályák... 181.

40. MOL, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b csomó, 07878. sz., 640–641. Kalmár György ideiglenes ügyvivő 1953. július 2-i jelentése.

41. A szándék komoly lehetett, erre utal az is, hogy – mint elárulta Gáll Ernőnek – Bányai Lászlónak a rektorrá történő 1952-es kinevezésekor „olyan megbízása is volt, hogy készítse elő a Marosvásárhelyre való átköltözést”. Gáll Ernő: Számvetés. Kvár, 1995. 26.

42. MOL, XIX-J-33-a, 3. doboz, 1-44. tétel, 69/3/szig. titk./55.

43. Gagyi, 2005. 360.

44. Bővebben lásd Novák Csaba Zoltán: A Magyar Autonóm Tartomány elitjének kialakulása és megszerveződése. In: Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes években”. (Tanulmányok.) Csíkszereda, 2005., 380–397

45. A státútum szövege feltehetőleg nem készült el, bár Sütő András 1955 áprilisában azt közölte Pataki nagykövettel, hogy „bizalmas helyről nyert értesülése szerint folyamatban van a Magyar Autonóm Tartomány szervezeti, illetve működési szabályzatának kidolgozása, amelyet a közeljövőben életbe fognak léptetni.” (MOL, XIX-

J-33-a, 3. doboz, 1-44. tétel, 69/3/szig. titk./55.) Fél évvel később ugyan egy központi munkatervben felvetették, hogy „egy kormánybizottságot kell alakítani az MAT működési szabályzatának összeállítására” de Gagyai József kutatásai szerint ez a téma többé nem került napirendre. Lásd Gagyai József: Székely proletárok és burzsoá terminológia. („Székely” pártelit az ötvenes években). Székelyföld, 2005. 8. sz. 59.

46. Bottoni, 2005. 344.

47. A Világosság 1949. február 6-i számában olvasható: az MNSZ „transzmissziós szíj a Román Munkáspárt és a pártönkívüli magyar dolgozó tömegek között”.

48. MOL, XIX-J-1-j, 17. doboz, 16/b tétel, 631., Forgács Egon követségi tanácsos, id. ügyvivő 1952. február 29-i jelentése.

49. A kisebbségpolitika területén várható változásra egy nyelvpolitikai fordulattól lehetett következtetni. 1952 áprilisától a hivatalos szövegekben az („együtt élő”) „nemzetiség”-ről fokozatosan visszatértek a „nemzeti kisebbség” kifejezés használatára, ami a magyar értelmiséget nagyon megdöbbentette. Lásd Vincze, 1999. 224–225.

50. Magyarul közli Kisebbségpolitikai kényszer-pályák... 169–172.

51. Minoritáji etnocolturale..., 799–804.

52. „Egyszer-kétszer, Luka letartóztatása után már kísértésben voltam, hogy felvetem a kérdést Gheorghiu-Dejnél – írta Rákosi az emlékirataiban –, de miután egy hasonló kísérletem Ana Pauker ügyében fagyos fogadtatásra talált, lemondtam róla.” Rákosi, 1996. 90. (Paukert 1953. február 20-án tartóztatták le, de Sztálin halála után, április 20-án kiengedték a börtönből, egy kis könyvkiadónál dolgozott 1960. június 3-án bekövetkezett haláláig.)

53. Rákosi a Luca megbuktatásában szerepet játszó Mogyorós Sándort említette, aki még a nevét is románul (Alexandru Moghioros) írta. Említhette volna még Vincze János, (Ion Vințe) Rangetz József (Iosif Ranghetji), Szenkovits Sándor (Alexandru Sencovici) – vagy a saját esetét is. (Valter Roman nagyváradi magyar-zsidó családba született, eredeti neve Neulander Ernő volt.)

54. Minoritáji etnocolturale..., 804–809.

55. Rainer M. János: Nagy Imre. Politikai életrajz II. (1953–1958.) Bp., 1999. 138–139.

56. Gheorghiu-Dej a válaszelevelében azt kérte, hogy a román pártkongresszus után, 1954 novemberében ejtsék meg a találkozót – csak hogy a belső hatalmi harcok miatt egy évvel később tartották meg az RMP kongresszusát, akkor pedig Nagy Imre már bukott politikus volt.

57. A Nagy Imrét eláztatni kívánó Rákosi „csúsztatott”, ugyanis a bezárni kívánt útlelvélhivatal átköltöztetését a MAT területére a külügy is felvetette. Lásd Boldoczki János külügyminiszter 1954. június 26-i feljegyzését. (MOL, M-KS 276. fond, 65. cs., 212. ő. e.)

58. Következményeit lásd Nagy Imre romániai 1956. november 22. és 1957. április 14. közötti „menedékjogáról”, Gheorghiu-Dej szerepéről: Nagy Imre: Snagovi jegyzetek. Gondolatok, emlékezések 1956–1957. (Felelős szerk., a bevezető tanulmányt írta Vida István.). Bp., 2006. 12–14, 44–45.

59. Rákosi, 1996. 990.

60. Ha hihetünk Rákosinak, a román pártvezetés panasza Moszkváig hallatszottak. Mityin „tanácsai” ezt tanúsítják. Mark Mityin, a bukaresti „Tartós békéért, népi demokráciáért” főszerkesztője (1948–1956), a Szovjetunió Kommunista Párt Központi Bizottsága tagja, Sztálin hivatalos életrajzírója, Gheorghe Gheorghiu-Dej barátja, döntő szerepet játszott Ana Pauker, Vasile Luca és Teohari Georgescu 1952. május 26–27-i eltávolításában, az egyik fontos szereplője a Szovjetunió és a népi demokráciák kapcsolatainak. Lásd Marius Oprea: Gheorghiu-Dej, poliția secretă și puterea. In: Dosarele Istoriei, An. II. No. 3. (8.), 1997. 30

61. A román pártvezetők még Rákosi bukása után is felemlegették „tétovázó és változékony magatartását Erdély kérdésében”. Lásd Kállai Gyula 1959. július 16–17-i titkos bukaresti tárgyalásait. (Közzéteszi: Varga Andrea–Vincze Gábor: Kállai Gyula nem hivatalos látogatása Bukarestben 1959 nyarán. Magyar Kisebbség 1999/1. 89–142.)

[Vissza az oldal tetejére](#) | [Folyóirat](#) | [Főoldal](#)

